

Μοναστηριακὰ ἀρχειακὰ σύνολα: Πηγὲς τεκμηριωτικῶν ἀναζητήσεων μοναστηριακῆς περιουσίας*

Νίκου Τόμπρου**

Ὁ μοναχισμὸς –ἕνας μακραίωνος θεσμὸς στοὺς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ– δὲν ἀρέσκειται σὲ μεταβολὲς καὶ καινοτομίες. Οἱ ὅποιοιδήποτε ἀλλαγὲς σημειώνονται σὲ αὐτὸν ἀποτελοῦν προϊόντα μακροχρόνιων καὶ ἀργῶν διαδικασιῶν. Μποροῦμε μάλιστα νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τὰ καθήκοντα καὶ τὰ διακονήματα ἐνὸς μοναχοῦ τοῦ 10ου, τοῦ 15ου, τοῦ 19ου ἢ ἀκόμη καὶ τῶν μέσων τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὅπως καὶ ὁ καταμερισμὸς τοῦ χρόνου του ἐντὸς τῆς μονῆς, δὲν διαφοροποιήθηκαν αἰσθητά¹. Αὐτὲς ποὺ κατὰ καιροὺς μετεβλήθησαν ἦταν οἱ πολιτικές, οἰκονομικές, κοινωνικές καὶ πολιτισμικές συνθήκες, ποὺ ἐπηρεάσαν τὴν καθημερινότητα τῶν ἐγκαταβιούντων ἀλλὰ καὶ τὸν μοναστικὸ θεσμὸ ἐν γένει. Ἐπιπρόσθετα ἡ δημιουργία τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἐπέφερε σημαντικές ἀλλαγὲς στοὺς θρησκευτικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, οἰκονομικούς, πνευματικούς ρόλους ποὺ οἱ μοναχοὶ ἐπιτελοῦσαν στοὺς πλησιόχωρους πρὸς τὶς μονὲς πληθυσμούς.

Τὸ ἐρευνητικὸ μας ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν μοναχισμὸ πρῶτιστα ἐγκραίνεται στὸ ὅτι ὁ θεσμὸς συνυφαίνει στὴν καθημερινότητά του στοιχεῖα πνευματικότητας ὅσο καὶ κοσμικότητας. Σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο ὁ θεσμὸς ἀποτελεῖ οὐσιαστικὴ ἔκφραση τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ χριστιανισμοῦ γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸν κόσμο.

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπεξεργασμένη μορφή εἰσηγήσεως στὴν Ἡμερίδα *Νομικῶν Συμβούλων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα στὸ Συνοδικὸ Μέγαρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στὶς 4 Φεβρουαρίου 2017.

** Ὁ Νίκος Τόμπρος εἶναι Ἐπικ. Καθηγητὴς «Πολιτικῆς Ἱστορίας» στὴ Στρατιωτικὴ Σχολὴ Εὐελπίδων.

1. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν Βίος καὶ πολιτισμὸς*, τόμ. ΣΤ', Ἀθήνα 1955, σ. 73.

Στήν πράξη όμως ή μεταφυσική θεώρηση τοῦ μοναχισμοῦ συνυπάρχει μὲ περισσότερο ἀνθρώπινες πτυχές τῶν μοναστῶν, ὅπως ή κάλυψη τῶν βιοτικῶν τους ἀναγκῶν, ή διαχείριση τῶν μοναστηριακῶν περιουσιακῶν στοιχείων, οἱ σχέσεις τους μὲ τοὺς λαϊκούς, δραστηριότητες δηλαδή ποὺ δὲν τοὺς διαφοροποιοῦν σημαντικὰ ἀπὸ τοὺς κοσμικούς². Δευτερευόντως τὸ ἐνδιαφέρον ἔγκειται στὸ ὅτι οἱ μοναχοὶ προσπάθησαν συχνὰ νὰ προασπίσουν τὴ μοναστηριακή τους περιουσία ἀπὸ τὶς ἐχθρικές διαθέσεις ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν φορέων, ἢ ἀκόμη καὶ λαϊκῶν. Στὸ πλαίσιο λοιπὸν αὐτὸ οἱ ἐγκαταβιοῦντες ὄφειλαν νὰ διασφαλίσουν τὰ ὅποια περιουσιακά τους στοιχεία μέσω τῆς διάσωσης καὶ διατήρησης τῶν μοναστηριακῶν τους ἀρχείων, καθὼς ἐκεῖ φυλάσσονταν τὰ ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τῆς ἀκίνητης περιουσίας τῆς μονῆς. Προκειμένου μάλιστα νὰ ἀποφευχθεῖ ὁ κίνδυνος ἀπώλειας τοῦ τεκμηριωτικοῦ ὕλικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τιμαλφῶν, οἱ μοναχοὶ κατασκεύαζαν –ἐντὸς ἢ ἐκτὸς μονῆς– ἀσφαλεῖς χώρους. Βάσει ἐπομένως αὐτῆς τους τῆς ιδιότητος, τῆς διαφύλαξης δηλαδή τῶν μοναστηριακῶν ἀρχείων, οἱ μοναχοὶ μποροῦν νὰ λάβουν τὰ πρωτεῖα στὸν τομέα τῆς ἀρχαιοδιφίας³.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τεκμηρίωση τῶν ἰδιοκτησιακῶν δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, μεῖζον πρόβλημα παραμένει ἕως σήμερα ή ἔλλειψη ἢ ή δυσκολία εὔρεσης ἔγγραφων τίτλων ἰδιοκτησίας πρὶν ἀπὸ ἢ καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ σύσταση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ἡ σπανιότητα τῶν «χαρτῶν» δικαιωμάτων ὀδηγεῖ ἀναγκαστικὰ τὴν ἔρευνα στὴν ἀναζήτηση ἀρχεῖων πηγῶν, ποὺ τεκμηριώνουν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τὴν ὑπαρξὴ ἰδιοκτησίας μέσω τῆς ἀπόδειξης τῆς νομῆς καὶ τῆς κατοχῆς ἐνὸς μοναστηριακοῦ ἀκινήτου, μὲ αὐξανόμενη τὴν ἀξία καὶ σημασία ἀνάλογα μὲ τὴν παλαιότητά του (π.χ. μισθωτήρια σὲ καλλιεργητές, συμβόλαια μονῶν μὲ ἐργάτες γιὰ τὴν περίφραξη τῆς περιουσίας τους κ.λπ.).

Ἡ παρούσα μελέτη ἀποσκοπεῖ νὰ ἐντοπίσει καὶ νὰ παρουσιάσει ἀρχεῖακὰ σύνολα τῶν μονῶν τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, ποὺ ἔχουν παραχθεῖ –κατὰ κύριο λόγο– ἀπὸ τὸν 19ο αἰῶνα καὶ ἕως τὰ μέσα τοῦ 20οῦ, καὶ ἀφ' ἐτέρου νὰ καταδείξει στοὺς ἐρευνητὲς τοὺς χώρους ποὺ

2. Ν. Τόμπρος, *Ὁ Μοναχισμὸς στὸ νεοσύστατο ἐλληνικὸ κράτος (1833-1862)*, τόμ. Α', Ἡρόδοτος, Ἀθήνα 2019, σ. 25.

3. Ἐ. Λυκούρη-Λαζάρου, *Τὰ ἀρχεῖα στὸ νεοελληνικὸ κράτος ἕως τὴν ἴδρυση τῶν γενικῶν ἀρχείων (1821-1914)*, «Ἑλλην», Ἀθήνα 1998², σ. 42.

αυτὰ διασώζονται. Δὲν θὰ πρέπει ἄλλωστε νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι στὴν ἔρευνα ἐνὸς θεσμοῦ ἢ πτυχῶν του, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση ὁ μοναστικός, ἢ εἰδικώτερα ἢ ἀκίνητη περιουσία του, τὸ κατάλληλο τεκμηριωτικό ὕλικό καὶ ἡ πληθώρα τῶν πηγῶν εἶναι αὐτὰ ποὺ μειώνουν τὶς ὅποιες γενικεύσεις καὶ τὶς ἀοριστίες.

Μεθοδολογικὰ ἐργαλεῖα

Προτοῦ ἀναφερθοῦμε στὰ μοναστηριακὰ ἀρχειακὰ σύνολα καὶ στοὺς χώρους ποὺ αὐτὰ φυλάσσονται, κρίνεται σκόπιμο νὰ ἐπεξηγηθοῦν ὀρισμένοι ὅροι ποὺ ἀναφέρονται στὴ συνέχεια ἢ ποὺ πρέπει νὰ τοὺς ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ ἐνδιαφερόμενος. Μὲ τὸν ὅρο ἀρχεῖο/ἀρχειακὸ σύνολο⁴ θεωροῦμε τὸ σύνολο τῶν τεκμηρίων⁵ –ἀνεξαρτήτως χρονολογίας, περιεχομένου, σχήματος ἢ ὕλης– ποὺ ἔχει δεχθεῖ ἢ παραγάγει ἓνα φυσικό ἢ νομικὸ πρόσωπο, ὁ παραγωγός⁶, στὸ πλαίσιο τῶν δραστηριοτήτων του⁷. Ἐν δυνάμει παραγωγὸι μοναστηριακῶν τεκμηρίων εἶναι οἱ ἴδιες οἱ μονές, ἢ Ἐκκλησία, ἢ Πολιτεία, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο φυσικό πρόσωπο. Μπορεῖ μάλιστα ἓνα μοναστηριακὸ ἀρχεῖο νὰ ἀποτελεῖται

4. «Ἀρχεῖο (Fonds): Τὸ σύνολο τῶν τεκμηρίων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ εἶδος ἢ τὸ ὑπόστρωμά τους, τὰ ὁποῖα παρήχθησαν ὀργανικὰ καί/ἢ συσσωρευτήκαν καὶ χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο φυσικὸ πρόσωπο, μία οἰκογένεια ἢ ἓνα νομικὸ πρόσωπο/φορέα στὴ διάρκεια τῶν δραστηριοτήτων καὶ λειτουργιῶν τους». Διεθνὲς Συμβούλιο Ἀρχείων, *Διεθνὲς Πρότυπο Ἀρχειακῆς Περιγραφῆς* (Γενικό), Ὁττάβα 2002, μετάφρ. Χριστίνα Βάρδα, Ἀμαλία Παππά, Ζήσιμος Χ. Συνοδινός, Ἀθήνα 2002, σ. 14. Ἐπιπρόσθετα βλ. Ἄνδρ. Μπάγιας, *Ἀρχειονομία. Βασικὲς ἐννοιες καὶ ἀρχές: Ἡ ὀργάνωση τῶν ἀρχείων γιὰ τὴ διοίκηση καὶ τὴν ἔρευνα*, Κριτική, Ἀθήνα 1998, σ. 22, 36-37 παραπομπὴ 6 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

5. «Τεκμήριο/Ἐγγραφο (Document). Καταγεγραμμένη πληροφορία ἀνεξαρτήτως ὑποστρώματος ἢ χαρακτηριστικῶν». Διεθνὲς Συμβούλιο Ἀρχείων, ὅ.π., σ. 15.

6. «Παραγωγός (Creator): Τὸ νομικὸ πρόσωπο/φορέας, ἢ οἰκογένεια ἢ τὸ φυσικὸ πρόσωπο ποὺ παρήγαγε, συγκέντρωσε καί/ἢ διατήρησε ἀρχεῖα στὸ πλαίσιο τῆς προσωπικῆς ἢ τῆς συλλογικῆς του δραστηριότητος. Νὰ μὴ γίνεται σύγχυση μὲ τὸν συλλέκτη». Διεθνὲς Συμβούλιο Ἀρχείων, ὅ.π., σσ. 14-15. Ἄνδρ. Μπάγιας, *Ἀρχειονομία. Βασικὲς..., ὅ.π.*, σσ. 82-88.

7. Ἐπιπρόσθετα ὁ ὅρος «ἀρχεῖο» σχετίζεται καὶ μὲ δύο ἄλλες ἐννοιες: α) τῆς ἀρχειακῆς ὑπηρεσίας καὶ β) τοῦ κτηρίου. Βλ. σχετικὰ Ἄνδρ. Μπάγιας, *Ἐγχειρίδιο Ἀρχειονομίας. Ἡ ἐπεξεργασία ἐνὸς ἱστορικοῦ ἀρχείου*, Κριτική, Ἀθήνα 1999, σσ. 27-28. Ἄνδρ. Μπάγιας, *Ἀρχειονομία. Βασικὲς..., ὅ.π.*, σσ. 21-22.

από τεκμήρια ενός ή πολλών παραγωγών⁸. Τα τεκμήρια μπορεί να είναι λυτά έγγραφα, κώδικες ή κατάστιχα. Τα δύο τελευταία είδη δημιουργούνται από τον ίδιο τον παραγωγό στο πλαίσιο της δράσης του, ενώ τα λυτά έγγραφα αφορούν στο μεγαλύτερο μέρος τους εισερχόμενα έγγραφα και σε μικρότερο έξερχόμενα⁹.

Όρισμένα από τα εξεταζόμενα αρχεία είναι «άνοικτά», ενώ τα περισσότερα από αυτά «κλειστά»¹⁰. Ένα αρχειακό σύνολο παραμένει «άνοικτό», ακόμη και για αιώνες, εφ' όσον οι δραστηριότητες του οργανισμού / παραγωγού συνεχίζονται. Αντίθετα όταν ο παραγωγός του αρχειακού συνόλου έχει τερματίσει τη δράση του και τη συνεπαγόμενη παραγωγή τεκμηρίων, το αρχείο θεωρείται «κλειστό». Άνεξαρτήτως πάντως από τον παραγωγό και τον όγκο τους τα μοναστηριακά αρχεία που θα μάς απασχολήσουν στις επόμενες σελίδες εντοπίζονται –κατά κύριο λόγο– σε τρεις φορείς: α) στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), β) το Ιστορικό Αρχείο της Έκκλησίας της Ελλάδος (Ι.Α.Ε.Ε.) και γ) το Αρχαιοφυλάκιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Βάσει των χώρων διατήρησης των «κλειστών» μοναστηριακών αρχείων που προαναφέρθηκαν, καθίσταται έμφανές ότι τη διαφύλαξή τους έχουν αναλάβει πολιτειακοί και εκκλησιαστικοί φορείς. Όσον αφορά τα «άνοικτά» αρχεία, αυτά βρίσκονται κατά κύριο λόγο στις ίδιες τις μονές. Άς σημειωθεί τέλος ότι επίκεντρο της παρούσας μελέτης αποτελούν μόνο αρχεία ή υπο-αρχεία¹¹ που σχετίζονται άμεσα με τη μοναστηριακή περιουσία ή που έμμεσα μπορούν να την τεκμηριώσουν.

8. Σύμφωνα με την Αρχή των Τριών Ήλικιών τα τεκμήρια ενός οργανισμού διακρίνονται σε: α) ενεργά, β) ήμιενεργά, γ) ιστορικά. Άνδρ. Μπάγιας, *Αρχειονομία. Βασικές...*, δ.π., σ. 45.

9. Έ. Λυκούρη-Λαζάρου, δ.π., σσ. 102-103.

10. Άνδρ. Μπάγιας, *Αρχειονομία. Βασικές...*, δ.π., σ. 97-99. Άνδρ. Μπάγιας, *Έγχειρίδιο Αρχειονομίας...*, δ.π., 43.

11. «Υπο-αρχείο (Sub-fonds). Η υποδιαίρεση ενός αρχείου που περιλαμβάνει ένα σώμα σχετιζόμενων μεταξύ τους τεκμηρίων, τα όποια αντιστοιχούν σε διοικητικές υποδιαίρεσεις της υπηρεσίας ή του οργανισμού παραγωγής τους ή, όταν αυτό δεν είναι έφικτό, σε γεωγραφικές, χρονολογικές, λειτουργικές ή παρόμοιες ομαδοποιήσεις που υπαγορεύονται από το ίδιο το υλικό. Στην περίπτωση που ο παραγωγός έχει πολύπλοκη ιεραρχική δομή, κάθε υπο-αρχείο υποδιαιρείται σε επιμέρους υπο-αρχεία, τόσα όσα χρειάζονται για να απεικονιστούν τα ιεραρχικά επίπεδα». Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων, δ.π., σ. 15.

Μοναστηριακά ἀρχεῖα

Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις τὰ μοναστηριακά ἀρχεῖα εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὰ μητροπολιτικά / ἐπισκοπικά καὶ τὰ ἐνοριακά ἀρχεῖα. Τὰ ἀρχεῖα αὐτὰ λόγῳ παλαιότητας ὡς πρὸς τὸ ἀρχεῖακό τους ὕλικὸ προσφέρουν πολὺτιμα στοιχεῖα σὲ ὅσους ἐνδιαφέρονται νὰ μελετήσουν τὴν ἱστορία μιᾶς περιοχῆς. Ὅχι σπάνια ἄλλωστε τὰ ἀρχεῖα μιᾶς μονῆς μποροῦν νὰ ἀποτελοῦν τὴ μοναδικὴ πηγὴ πληροφόρησης γιὰ τὴν οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ, δημογραφικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ὀρθόδοξων χριστιανῶν τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐνὸς μοναστηριακοῦ ἀρχεῖακοῦ συνόλου σχετίζεται κυρίως μὲ τὴ μονὴ ποῦ τὸ παρήγαγε ἢ ποῦ τὸ διαφύλαξε, ἐντοπίζονται σὲ αὐτὸ καὶ στοιχεῖα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς στὴν ὁποία οἰκοδομήθηκε τὸ μοναστηριακὸ συγκρότημα, ἢ καὶ πρὸ ἀπομακρυσμένων περιοχῶν ἐξ αἰτίας τῶν μετοχίων ἢ τῶν ζητειῶν ποῦ πραγματοποιοῦσαν κατὰ καιροὺς οἱ μοναχοί.

Ἐπιστρέφοντας στὸν ἀρχικὸ προβληματισμὸ τῆς μελέτης ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τῶν μοναστηριακῶν ἀρχείων, ποῦ βρίσκονται ἐκτὸς μονῶν καὶ τεκμηριώνουν ἀκίνητα μοναστηριακά περιουσιακά στοιχεῖα, φυλάσσονται: α) στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Γ.Α.Κ.), β) στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ι.Α.Ε.Ε.) καὶ γ) στὸ Ἀρχιεπιφυλάκιο τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους

Τὸ σημαντικώτερο ἀρχεῖακό σύνολο γιὰ τὶς μονές τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου τὸν 19ο αἰῶνα ἐντοπίζεται στὰ Γ.Α.Κ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχεῖο *Μοναστηριακά*. Στὸ ἐν λόγω ἀρχεῖο τῶν 621 φακέλων συμπεριλαμβάνονται ὅλες οἱ μονές ποῦ λειτουργοῦσαν ἢ ποῦ ὑπῆρχαν κτηριακά στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἀντιβασιλείας (1833-1835). Ἡ σημαντικότητα τοῦ ἀρχείου αὐτοῦ ἔγκειται στὸ ὅτι συμπεριλαμβάνει καὶ μονές ποῦ διελύθησαν ὕστερα ἀπὸ τὸ 1833 βάσει

των σχετικῶν Β.Δ. Σὲ ἀρκετὲς μάλιστα περιπτώσεις διαλυμένων μονῶν –μὲ μακραίωνη πορεία στὴν περιοχή τους– ὁ σχετικὸς φάκελος¹² τῶν *Μοναστηριακῶν* ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ πηγὴ πληροφόρησης γι' αὐτές¹³.

Πρόσθετα ἀρχεῖα τῶν Γ.Α.Κ. στὰ ὁποῖα ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ καταφύγει γιὰ τὴν ἀνίχνευση τεκμηριωτικοῦ ὕλικου σχετικοῦ μὲ μοναστηριακὴ περιουσία ἀποτελοῦν: Α) Τὸ Ἀρχεῖο Μινιστερίου / Γραμματείας / Ὑπουργείου τῆς Θρησκείας καὶ Παιδείας [περιόδου Ἀγῶνος (1821-1827)]¹⁴.

Β) Τὸ Ἀρχεῖο Μινιστερίου / Γραμματείας / Ὑπουργείου τῆς Θρησκείας καὶ Παιδείας [περιόδου Κυβερνήτη Ἰω. Καποδίστρια (1828-1833)]¹⁵.

Γ) Τὸ Ἀρχεῖο Ἐθνικῶν Κτημάτων (1833-1869). Τὸ συγκεκριμένο ἀρχεῖακὸ σύνολο ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ἀρχείου τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Περιλαμβάνει τεκμήρια τῆς διαχείρισης τῶν ἐθνικῶν (δημόσιων) κτημάτων ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ παραχωρήσεις, ἐκποιήσεις καὶ ἐνοικιάσεις τους¹⁶.

Δ) Τὸ Ἀρχεῖο Γραμματείας / Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως (1833-1848). Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχεῖο τῆς τέταρτης ἀπὸ τὶς ἑπτὰ Γραμματεῖες (ὕπουργεῖα) τοῦ βασιλείου ποὺ ἰδρύθηκε μὲ σχετικὸ διάταγμα («Περὶ σχηματισμοῦ τῶν Γραμματειῶν»

12. «Φάκελος (File). Μία ὁργανωμένη ἐνότητα τεκμηρίων, συγκεντρωμένων εἴτε ἀπὸ τὸν παραγωγὸ τους γιὰ τρέχουσα χρῆση εἴτε στὴ διαδικασία ταξινομήσεώς τους, ἐπειδὴ ἀφοροῦν τὸ ἴδιο θέμα ἢ τὴν ἴδια δραστηριότητα. Ὁ φάκελος εἶναι συνήθως ἢ βασικὴ ἐνότητα στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς σειρᾶς». Διεθνὲς Συμβούλιο Ἀρχείων, ὅ.π., σ. 16.

13. <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=12740> (14.2.2017).

14. Οἱ φάκελοι μὲ ταξινομικὸ ἀριθμὸ 01Α, 02Β, 03Α, 03Β, 005-007, 08Α, 08Β, 09Α, 09Β, 10Α, 11Α, 11Β, 012-017 ἐμπεριέχουν –μεταξὺ ἄλλων– ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ τεκμήρια. <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=1979> (14.2.2017).

15. Στὸς φακέλους 018, 019, 020, 21Α, 023-024, 027, 030Α, 36Β, 37Α, 37Β, 38Α, 11Β, 042-043, 046, 048-049, 051, 53Α, 53Β, 054-055, 057 βρίσκονται συγκεντρωμένα γενικοῦ, ποικίλου καὶ νομικοῦ περιεχομένου ἐκκλησιαστικὰ, μοναστηριακὰ, σχολικὰ ἔγγραφα. <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=2957> (14.2.2017).

16. Στὴ σειρὰ 007 (Ἐκκλησιαστικὰ κτήματα (1829-1865)) ἐμπεριέχεται ἡ ὑποσειρὰ 011 μὲ τίτλο Γενικὰ τῶν Νόμων τοῦ Κράτους: Νόμοι – Διατάγματα – Ἐγκύκλιοι – Συμπληρωματικὸ Ὑλικό (1829-1865), ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖται ἀπὸ 4 φακέλους: α) Φάκελος 2716 [Νόμοι, Διατάγματα, Ἐγκύκλιοι, Συμπληρωματικὸ Ὑλικό (1829-1863)], β) Φάκελος 2717 [Χρεωστικὰ ὁμόλογα διαλελυμένων μονῶν (1831-1865)], γ) Φάκελος 2718 [Διαφιλονικούμενα μοναστηριακὰ κτήματα (1837-1862)], δ) Φάκελος 2719 [Ἐνοικιάσεις καὶ ἐκποιήσεις κτημάτων διαλελυμένων μονῶν τοῦ κράτους (1836-1861)]. <http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=4616> (14.2.2017).

3ης/15ης Ἀπριλίου 1833). Σύμφωνα μὲ τὸ ἰδρυτικὸ τῆς, τὴν εὐθύνη διαχείρισης τῶν καθορισμένων ἀντικειμένων τῆς εἶχαν δύο «κλάδοι», ἰσοδύναμοι μὲ ὀργανικὰ τμήματα: α) ὁ Ἐκκλησιαστικῶν καὶ β) ὁ Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως. Ἀνάμεσα στὶς ἀρμοδιότητες τοῦ Α' κλάδου ἀνήκαν: α) ἡ διαφύλαξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου σὲ διενέξεις ποὺ ἀφοροῦσαν ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ καταστήματα, β) ἡ σύσταση καὶ ἀνακαίνιση ἱερατικῶν καταστημάτων γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, τὴ συντήρηση καὶ βελτίωση τοῦ κλήρου, γ) ἡ ἐπιτήρηση στὴ διοίκηση καὶ διαχείριση τῆς ἀφιερωμένης σὲ θρησκευτικὲς ἀνάγκες περιουσίας¹⁷.

Ε) Τὰ Δικαστικὰ ἀρχεῖα ἢ Ἀρχεῖα δικαστικῶν ἀρχῶν (Πρωτοδικεῖα, Ἐφετεῖα κ.λπ.) τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ μοναστηριακὴ περιουσία καὶ εἰδικώτερα τὸ ἰδιοκτησιακὸ τῆς καθεστῶς ἀπετέλεσε συχνότατα ἀντικείμενο διεκδίκησης καὶ ἀντιπαλότητας ἀπὸ ἄλλες μονές, ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πολιτικοὺς φορεῖς ἢ καὶ ἀπὸ ἰδιῶτες. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τοὺς οἱ διεκδικήσεις αὐτὲς μεταφράσθηκαν σὲ πολύχρονοι καὶ πολυδάπανες νομικὲς διαμάχες (Α' καὶ Β' βαθμοῦ ἐκδίκησης), τὰ πρακτικὰ τῶν ὁποίων φυλάσσονται στὰ συγκεκριμένα ἀρχεῖα. Ἄμεση σχέση μὲ τὰ ἀρχεῖα τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν –σὲ ἐπίπεδο πλέον περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν τῶν Γ.Α.Κ.– ἔχουν τὰ συμβολαιογραφικὰ ἀρχεῖα, ἀφοῦ σὲ αὐτὰ ἐντοπίζονται ἀγοραπωλησίες μοναστηριακῆς ἀκίνητης περιουσίας, ἀλλὰ καὶ κληροδοτήσεις περιουσιακῶν στοιχείων σὲ μονές.

Στ) Τὸ Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν [περιόδου Ὅθωνος (1832-1862)], ποὺ περιέχει ἀρχεῖακὸ ὑλικὸ τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν σχετικὸ μὲ τὶς ἐλληνοοθωμανικὲς ὑποθέσεις τῶν ἐτῶν 1832-1862¹⁸.

Ζ) Ἡ Διεύθυνση Πολιτικῆς Γῆς τοῦ Ὑπουργείου Γεωργικῆς Ἀνάπτυξης. Τὸ συγκεκριμένο ἀρχεῖακὸ σύνολο, πολύτιμο γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, περιλαμβάνει ἔξι σειρὲς ποὺ τιτλοφοροῦνται: Δ) Ἀποζημιώσεις ἀπαλλοτριωθέντων

17. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=9258> (14.2.2017).

18. Ἡ σειρὰ 005: Ἐλληνοτουρκικὲς ὑποθέσεις (1832-1858) ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 φακέλους (060-067), ποὺ τιτλοφοροῦνται *Μικτὴ Ἐπιτροπὴ ἐλληνοτουρκικῶν ὑποθέσεων* (060-061), *Ἀπαιτήσεις ἐλληνοτουρκικῶν ὑποθέσεων* [1834-1843 (062-064)], *Ὄνομαστικοὶ ὑποφάκελοι ἐλληνοτουρκικῶν ὑποθέσεων* (065), *Διάφορα ἐλληνοτουρκικῶν ὑποθέσεων* [1832-1858 (067)]. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=594001> (14.2.2017).

ἀγροκτημάτων (1917-1990), ΙΙ) Ἀποφάσεις διενέργειας Ἀναδασμῶν (1937-2011), ΙΙΙ) Ἀποφάσεις Ἐπιτροπῶν Ἀπαλλοτριώσεως (1920-1983), ΙV) Πρακτικά Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου Ἐποικισμοῦ (1925-1926, 1940-1962), V) Πρωτόκολλα, εὐρετήρια, βιβλία Κτηματολογίου, παραχωρητήρια ἐθνικῶν κτημάτων, βιβλία Εἰδικοῦ Ταμείου Ἐποικισμοῦ, λογιστικά βιβλία, πρακτικά Κεντρικοῦ Συμβουλίου Ἐνίσχυσης Πολεμοπαθῶν Ἀγροτῶν, Πρακτικά Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου Ὑδραυλικῶν Ταμείων (1917-1969). VI) Φάκελοι γενικῆς ἀλληλογραφίας ἀνά ἀγρόκτημα, φάκελοι Ὄργανισμοῦ Κωπαΐδας, ἀποστραγγιζόμενες γαῖες, ἀνταλλάξιμα καὶ μοναστηριακὰ κτήματα, κ.ἄ. (1917-1990 περίπου). Τὸ ἀρχεῖο σχετίζεται καὶ μὲ τὴν ἀγροτολιβαδικὴν περιουσίαν τῶν μονῶν ποὺ παραχωρήθηκε μὲ τὶς συμβάσεις μεταξὺ Ἐκκλησίας (Ο.Δ.Ε.Π.) καὶ Πολιτείας τὸ 1952.

Η) Τὸ Ἀρχεῖο Γραμματείας / Ὑπουργείου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (1833-1862). Τὸ ἀρχεῖο συνόλου περιλαμβάνει ἐξερχόμενα ἔγγραφα τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Γραμματείας / Ὑπουργείου μὲ ἐπισυννημμένα σχέδια νόμων καὶ διαταγμάτων ὑποβαλλόμενα στὰ Ἀνάκτορα πρὸς ἐπικύρωση, καθὼς καὶ ἀναφορὲς ἄλλων Γραμματειῶν. Περιλαμβάνει ἐπίσης ἀναφορὲς καὶ ὑπομνήματα διοικητικῶν ἀρχῶν καθὼς καὶ αἰτήσεις πολιτῶν ἢ καὶ μονῶν πρὸς τὸν Ὅθωνα¹⁹.

Θ) Ἡ Μικτὴ Ἐπιτροπὴ Ὄθωμανικῶν Κτημάτων (1829-1877). Τὸ ἀρχεῖο παραδόθηκε στὰ Γ.Α.Κ. ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν τὸ 1918. Πρόκειται γιὰ ἓνα σημαντικώτατο ἀρχεῖο, ἀφοῦ στοὺς 136 φακέλους τοῦ ἐντοπίζονται τεκμήρια (τάπια, χοτζέτια) γιὰ κτήματα τῶν νομῶν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, Εὐβοίας. Ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς ἦταν ἡ ἐπίλυση τῶν διαφορῶν ποὺ ἐνδεχομένως θὰ ἀνέκυπταν ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῶν ἰδιοκτησιακῶν δικαιωμάτων σὲ μουσουλμανικὰ κτήματα περιοχῶν τῆς Στ. Ἑλλάδας²⁰.

Ἀποσπασματικὰ τεκμήρια γιὰ ἀκίνητη μοναστηριακὴ περιουσία ἐντοπίζονται σὲ ἐπίπεδο κεντρικῆς ὑπηρεσίας στὰ Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα

19. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=3889> (14.2.2017).

20. Κ. Διαμάντης, *Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1972, σ. 372-373. Γ. Γκλαβίνας, Ἄμ. Παππᾶ, «Ὄθωμανικὰ καὶ καραμανλίδικα τεκμήρια στὴν Κεντρικὴ Ὑπηρεσία τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους», *Τουρκολογικά, Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν Ἀναστάσιο Κ. Ἰορδάνογλου*, Ἄντ. Σταμούλης, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 36.

Γιάννη Βλαχογιάννη [Β' Κατάλογος χειρογράφων / Ίατρικά (1670-1892)]²¹ και σε περιφερειακές υπηρεσίες, όπως τα αρχεία των νομών Αιτωλοακαρνανίας²², Εύβοίας²³, Δωδεκανήσου²⁴, Λευκάδας²⁵, Μεσσηνίας²⁶, Σάμου²⁷, ή τα Ίστορικά Αρχεία Ήπειρου²⁸, Κρήτης²⁹, Μακεδονίας³⁰.

Ίστορικό Αρχείο της Έκκλησίας της Ελλάδος

Το αρχειακό υλικό του συγκεκριμένου Ίστορικού Αρχείου, το περιεχόμενο του οποίου –στην πλειονότητά του– χρονολογείται από τις αρχές του 19ου αιώνα και έντεϋθεν, περιλαμβάνει πατριαρχικούς τόμους, πατριαρχικά και συνοδικά γράμματα, κώδικες, τα πρακτικά της Διαρκούς Ίερᾶς Συνόδου (ἀπὸ τὸ 1833), τὰ πρακτικά της Ίεραρχίας της Έκκλησίας της Ελλάδος (ἀπὸ τὸ 1920), ἔγγραφα γιὰ τὴ σύσταση της Ίερᾶς Συνόδου καὶ της ἀνακήρυξης τοῦ Αὐτοκεφάλου της Έλλαδικῆς Έκκλησίας, πρωτόκολλα, μοναχολόγια, ἐνοριακοὺς πίνακες, ἔγγραφα της Συνόδου, ἄλλων ὀρθόδοξων Έκκλησιῶν, της Πολιτείας καὶ ἄλλων φορέων ποικίλης θεματολογίας, ἔγγραφα, βιβλία, περιοδικά, φωτογραφίες, σχέδια, γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴ δρᾶση της

21. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=483039> (14.2.2017).

22. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=483157>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=483142> (14.2.2017).

23. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=491161> (14.2.2017).

24. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=14676> (14.2.2017).

25. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=258147>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=258218> (14.2.2017).

26. <http://arxiomnimon.gak.gr/search/resource.html?tab=01&id=521685>. <http://arxiomnimon.gak.gr/search/resource.html?tab=01&id=521899> (14.2.2017).

27. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=468271>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=470028>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=468548>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=468579>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=469472> (14.2.2017).

28. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=86878> (14.2.2017).

29. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=173408> (14.2.2017).

30. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=175171>. <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=175052> (14.2.2017).

Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ τῶν Μητροπόλεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος³¹.

Τὸ ἀρχεῖο ἀποτελεῖ πολύτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας στὸ ἐλληνικὸ κράτος, ἀφοῦ προσφέρει στοὺς ἐνδιαφερομένους μοναδικὰ ἢ δυσεύρετα σὲ ἄλλα ἀρχεῖα στοιχεῖα. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, στὸ ὁποῖο ἐμπεριέχονταν πληροφορίες γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Αἰτωλοακαρνανία κατὰ τοῦ Ὁθωνα τὸ 1836 καὶ τὴ στάση τοῦ Μητροπολίτου Πορφυρίου σὲ αὐτή. Τὸ ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως κατεστράφη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Κατοχῆς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διασωθεῖ μόνο τὸ ὑλικὸ ποῦ εἶχε ἀποσταλεῖ στὴ Σύνοδο πρὸς ἐνημέρωσή της³².

Ἄς σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ ἀρχιερατικοῦ ὑλικοῦ δὲν εἶναι ἴδιος γιὰ κάθε μητρόπολη. Εἶναι λογικὸ ἄλλωστε ὅτι οἱ ἐκκλησιαστικὲς περιφέρειες τῆς «Παλαιᾶς Ἑλλάδος», ἀφοῦ περιῆλθαν πρῶτες στὴν ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ ἐλληνικοῦ Αὐτοκεφάλου (1833), νὰ διαθέτουν πλουσιώτερα ἀρχεῖα συγκριτικὰ μὲ τὶς ἀντίστοιχες τῶν Ἑπτανήσων (1866), τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας (1882), τῶν «Νέων Χωρῶν» (1928)³³.

Ὡς περίπτωση μελέτης ἀρχιερατικοῦ ὑλικοῦ Μητροπόλεως, ποῦ φυλάσσεται στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο, ἀναφέρουμε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Τὸ ἀρχεῖο τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ φακέλους ποῦ τιτλοφοροῦνται: α) Ἄδειες, ἀποδημίες κληρικῶν καὶ μοναχῶν, β) Βαπτίσεις, γ) Γάμοι, ἀπόπειρες συμβιβασμοῦ, διαζύγια, δ) Ἐγκαίνια Ναῶν, ε) Ἐνοριακὰ θέματα, στ) Ἐπισκοπικὰ ζητήματα (ἐπισκοπικὲς ἐπιτροπές, ἰδρύματα, διάφορα), ζ) Ἐπιτίμια, η) Ἐφημεριακὰ θέματα (χειροτονίες, διορισμοί, μεταθέσεις, ὀφρῖκια κληρικῶν), θ) Θάνατοι κληρικῶν, ι) Μονές καὶ μετόχια μονῶν, ια) Ἱεροκήρυκες, ιβ) Καταγγελίες, ιγ) Λειτουργικὰ ζητήματα, ιδ) Μοναστηριακὲς ὑποθέσεις, ιε) Ὑπαλληλικά³⁴.

31. Ἀγαθ. Χαραμαντίδης, «Τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», *Θεολογία* 71, 1 (2000), σ. 32.

32. Ἀγαθ. Χαραμαντίδης, «Τὸ Ἱστορικόν...», ὁ.π., σ. 33.

33. Κρ. Χρυσοχοϊδῆς, «Σχεδιάσμα τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστικῶν ἀρχείων», στὸ *Πρακτικὰ Συμποσίου Ἀρχιερατονομίας: Ἀρχεῖα καὶ ἀρχιερακοὶ ἑνας ἰστός* (Κέρκυρα, 11-13 Ὀκτωβρίου 1991), Ἀθήνα 1992, σσ. 93-94.

34. Ἀγαθ. Χαραμαντίδης, «Ἀρχιερακοὶ Κατάλογοι Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», *Θεολογία* 71, 2 (2000), σσ. 509-514. Ἀγαθ. Χαραμαντίδης,

Σε επίπεδο μονής (Άγιοι Θεόδωροι Γόρτυνος, 1849-1932) τὸ ἀρχειακὸ ὕλικὸ ποὺ ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ ἐντοπίσει στὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ φακέλους σχετικὸς μὲ: α) Ἐπιτίμια, β) Θανάτους μοναχῶν, γ) Καταγγελίες, δ) Κουρὰ μοναχῶν, ε) Οἰκονομικὰ θέματα (Δημοπρασίες, συνδρομές), στ) Χειροτονίες μοναχῶν. Στὰ Ἐπιτίμια καὶ τὶς Καταγγελίες ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ συναντήσῃ ὑποθέσεις διασπάθισης μοναστηριακοῦ χρήματος, καταχρήσεις στὴ μοναστηριακὴ περιουσία, ἐκποιήσεις μοναστηριακῶν κτημάτων, οἰκειοποιήσεις μοναστηριακῆς περιουσίας ἢ τῆς παραγωγῆς τῆς ἀπὸ τρίτους.

Σημαντικὴ τέλος ἀρχειακὴ συλλογὴ τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ἀκίνητη μοναστηριακὴ περιουσία στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἀποτελεῖ τὸ ἐν μέρει ἀταξινόμητο ἀρχεῖο τοῦ Ὁργανισμοῦ Διοικήσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (1930), ὁ ὁποῖος διατηρήθηκε μὲ διάφορες ὀνομασίες, ὅπως Ὁργανισμὸς Διοικήσεως καὶ Διαχειρίσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (Ο.Δ.Δ.Ε.Π.), Ὁργανισμὸς Διοικήσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (Ο.Δ.Ε.Π.), ἕως τὸ 1988. Οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Ο.Δ.Ε.Π., ποὺ ἀντικατέστησε τὸ Γενικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον (1910), περιελάμβαναν τὴ διοίκηση καὶ τὴ διαχείριση τῆς πρὸς ἐκμετάλλευση ρευστοποιητέας μοναστηριακῆς περιουσίας, τὴν παροχὴ συμβουλῶν καὶ ἀπόψεων γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ τὴ χορήγηση οἰκοδομικῶν ἀδειῶν γιὰ τὴν ἀνέγερση ἢ τὴν ἐπισκευὴ μητροπολιτικῶν κτηρίων, ναῶν καὶ μονῶν³⁵.

Ἀρχαιοφυλάκιο Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Στοὺς κώδικες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐντοπίζονται σιγίλλια, πατριαρχικὲς καὶ συνοδικὲς δηλαδὴ ἐπιστολὲς ποὺ φέρουν τὶς ὑπογραφὰς τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου, τὰ

«Τὸ Ἱστορικόν...», ὅ.π., σ. 35-36. Ἐπιπρόσθετα βλ. Κρ. Χρυσχοῦδης, «Σχεδιάγραμμα...», ὅ.π., σ. 100-101.

35. Πρόχειρα βλ. Θ. Παπαγεωργίου, «Ἡ τύχη τῆς περιουσίας τῶν Διαλελυμένων μονῶν» (Β.Δ. 25.9.1833», Ἐκκλησία ΠΣΤ', τχ. 3 (2009), σσ. 186, 188-189. Σ. Μητραλέξης, *Μισθοδοσία τοῦ κλήρου στὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ συνάρτησή της μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ περιουσία*, ΙΝΣΠΟΛ/26B16, Νοέμβριος 2016, σ. 8.

ὅποια σχετίζονται μὲ τὴν κύρωση τῶν προνομίων πατριαρχικῶν καὶ σταυροπηγιακῶν μονῶν, τὸ ἀναπαλλοτρίωτο τῆς μοναστηριακῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, τὴν ἔνωση ἐπισκοπῶν, τὶς προσαρτήσεις οἰκιστικῶν περιοχῶν σὲ ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίες. Ἀπὸ τὴν καταλογογράφηση τῶν πατριαρχικῶν σιγίλλων, ποὺ πραγματοποιοῖησε στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1960 ὁ τότε Ἐπίσκοπος Μιλήτου καὶ ἀρχιεπιφύλακός του Αἰμιλιανὸς Τσακόπουλος, στὸ ἀρχιεπιφυλάκιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου προέκυψε ἓνα πλῆθος ἐγγράφων ποὺ ἀφοροῦν σταυροπηγιακὲς μονὲς τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου ἀπὸ τὸ 1610 καὶ ἕως τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Στὸν κατάλογο Τσακόπουλου ἐντοπίζονται ἔγγραφα γιὰ 94 σταυροπηγιακὲς μονὲς τῆς μετέπειτα Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῆς περιόδου 1610-1819, καθὼς καὶ 105 σιγίλλια ἀπὸ ἐπισκοπὲς καὶ μητροπόλεις τῶν Ἑπτανήσων, τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας, τῶν «Νέων Χωρῶν»³⁶.

Ἀρχεῖα μονῶν

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φορεῖς – χώρους ποὺ προαναφέρθηκαν, σημαντικὸς χώρος ἀντλήσης μοναστηριακοῦ ἀρχεῖακοῦ ὕλικου ἀποτελοῦν οἱ ἴδιες οἱ μονὲς. Βασικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνοικτοῦ ἀρχεῖακοῦ συνόλου μιᾶς μονῆς, ποὺ σχετίζονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μὲ τὴν περιουσία της, ἀποτελοῦν τὰ βιβλία. Συγκεκριμένα ἡ Πολιτεία ὄρισε –ἀπὸ τὸ 1836 (21.7.1836)– τὸ εἶδος τῶν βιβλίων ποὺ ὄφειλε κάθε μονὴ νὰ διαθέτει καὶ νὰ ἐνημερώνει, καθὼς καὶ τὸν χώρο ποὺ ἔπρεπε «νὰ κεῖνται τεθειμένα καὶ ὑπὸ τίνος εὐθύνην νὰ τηρῶνται». Στὰ ἐν λόγω βιβλία συγκαταλέγονται τὸ Κτηματολόγιο ἢ Μοναστηριακὸς Κώδικας, τὸ Πρωτόκολλο τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων, τὸ Μοναχολόγιο, τὸ Πρόχειρο Καθημερινό, τὸ Βιβλίον τῆς ἐν γένει μοναστηριακῆς ἀποσκευῆς, τὸ Βιβλίον τοῦ Ταμείου καὶ τὸ Βιβλίον τῆς Ἀποθήκης³⁷. Ἡ ἀμεσότερη πάντως πηγὴ

36. Αἰμ. Τσακόπουλος, *Πατριαρχικά σιγίλλια ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ ἀρχιεπιφυλάκιου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, Σταμποῦλ 1963, σσ. 5-58.

37. Α. Μάμουκας, *Τὰ μοναστηριακά. Ἦτοι ὁδηγία, νόμοι, βασιλικά διατάγματα ..., καὶ τοῦ καταστατικοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆναι 1859, σσ. ιβ'-ιθ', 5-7.

τεκμηρίωσης τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας εἶναι τὸ *Κτηματολόγιο*. Σὲ αὐτὸ καταγράφονται τόσο ἡ ἱερὴ ἀποσκευὴ τῆς μονῆς καὶ ἡ ἀκίνητη περιουσία της, ὅσο καὶ οἱ ἐτήσιοι οἰκονομικοὶ της ἀπολογισμοί³⁸. Οἱ δυνατότητες ἐν τούτοις ἀξιοποίησης τῶν συγκεκριμένων πηγῶν δὲν εἶναι ἀπεριορίστες, ἀφοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ αὐτὲς καλύπτουν, ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἢ ὄχι χρονικῶν κενῶν, ἀπὸ τὴ μὴ καταγραφή ἢ τὴ λανθασμένη καταχώρηση ποιοτικῶν στοιχείων. Ὁ ἐντοπισμὸς ἐπίσης αὐτοῦ τοῦ ὕλικου συναντᾷ δυσκολίες –πολλὲς φορὲς μάλιστα ἀνυπέρβλητες–, καθὼς οἱ περισσότερες μονὲς ποὺ λειτουργοῦσαν στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο τὸν 19ο αἰῶνα ἢ καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ ἔχουν διαλυθεῖ δεκαετίες πρὶν, μὲ συνέπεια νὰ ἔχει καταστραφεῖ τὸ σύνολο ἢ μέρος τῶν ἀρχείων τους. Ὅσες πάλι μονὲς παραμένουν σὲ λειτουργία, εἴτε δὲν διαθέτουν ἀρχεῖα παλαιότερων περιόδων, εἴτε δὲν θέλουν νὰ τὰ δημοσιοποιήσουν, προφασιζόμενες ἀπλῶς ὅτι δὲν ὑπάρχουν³⁹.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἀκόμη καὶ γιὰ τὶς μονὲς ποὺ ἔχουν διαλυθεῖ μὲ τὰ διατάγματα τῆς Ἀντιβασιλείας (1833-1834) συνεχίζει νὰ τηρεῖται καὶ νὰ παράγεται –ἕως καὶ σήμερα– ἀρχεῖακὸ ὕλικό, ἀφοῦ τὰ περιουσιακά τους στοιχεῖα περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τῆς Πολιτείας. Συγκεκριμένα οἱ κατὰ τόπους Κτηματικὲς ὑπηρεσίες τοῦ ὑπουργείου Οἰκονομικῶν διατηροῦν ἀρχεῖο Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου στὸ ὁποῖο περιλαμβάνονται καὶ ὑπο-ἀρχεῖα μονῶν τῆς περιοχῆς ἀρμοδιότητάς τους. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴ Μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος ἢ Σωτηράκι τοῦ Δήμου Εἰδυλλίας τῆς Ἐπαρχίας Μεγαρίδος. Στὴν Κτηματικὴ ὑπηρεσία Δυτικῆς Ἀττικῆς στὸ Αἰγάλεω τηρεῖται ἀρχεῖο τῆς μονῆς τῶν ἐτῶν 1863-2005. Στὸ ἐν λόγω ἀρχεῖακὸ σύνολο ἐντοπίζεται μία πληθώρα φορέων τοῦ δημοσίου νὰ ἐμπλέκεται στὴ διαχείριση τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς διαλυμένης μονῆς. Ἐκαστος φυσικὰ ἀπὸ τοὺς φορεῖς αὐτούς, ποὺ ἀναφέρονται στὴ συνέχεια, μπορεῖ νὰ διατηρεῖ καὶ τὸ δικό του ἀρχεῖο γιὰ τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρος.

38. Σχετικὰ μὲ πρόσθετα τεκμήρια ποὺ μπορεῖ νὰ διαθέτει ἓνα μοναστηριακὸ ἀρχεῖο βλ. Κρ. Χρυσοχοῖδης, «Σχεδιάγραμμα...», ὅ.π., σ. 102.

39. Ἐνδεικτικὰ βλ. Ν. Τόμπρος, «Οἱ Ἑπτανήσιοι ἐγκαταβιοῦντες στὴ μετὰ τὴν Ἐνωσιὴ ἐποχὴ», *Πρακτικὰ Ἡ Διεθνoῦς Πανιονίου Συνεδρίου*, (Κύθηρα, 21-25.5.2006), τόμ. Πα, Κύθηρα 2009, σσ. 375-377.

Πρόκειται για: α) Τὸ ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν: 1) Διεύθυνση Δημόσιας περιουσίας: Τμῆμα Ἀνταλλάξιμων Κτημάτων, 2) Διεύθυνση Δασικοῦ Κτηματολογίου, 3) Γενική Διεύθυνση Φορολογίας: Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων. β) Τὸ ὑπουργεῖο Γεωργίας: 1) Περιφερειακὴ Ἐπιθεώρηση Δασῶν Ἀττικῆς καὶ Νήσων, 2) Διεύθυνσις Κεντρικοῦ Ταμεῖου Γεωργίας, 3) Διεύθυνση Κτηνοτροφίας καὶ Δασῶν, 4) Διεύθυνση Δασικοῦ Κτηματολογίου, 5) Διεύθυνση Γεωργίας Ἀττικῆς: Ἐπαρχιακὸς γεωπόνος Μεγάρων, 6) Διεύθυνση ἐποικισμοῦ, 7) Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων: Γραφεῖο Ἐνοικιάσεων. γ) Τὸ ὑπουργεῖο Δημοσίων ἔργων: 1) Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Ἔργων: Ὑπηρεσία Οἰκισμοῦ, 2) Ὑπηρεσία Κτηματογραφίσεως: Διεύθυνση Κτηματολογίου. δ) Τῆς Οἰκονομικῆς Ἐφορεῖας Αἰγάλεω καὶ Ἐλευσίνας. ε) Τῆ Νομαρχία Ἀττικῆς. στ) Τὴν Κτηματικὴ Ἐταιρεία τοῦ Δημοσίου (Κ.Ε.Δ.). ζ) Τὰ Δασαρχεῖα Αἰγάλεω καὶ Ἐλευσίνας. η) Τοὺς Δήμους Βιλλίων, Ἐλευσίνας, Ἀγίων Ἀναργύρων. θ) Τὸν Ἀστυνομικὸ Σταθμὸ Βιλλίων. ι) Τὸν Ἑλληνικὸ Ὄργανισμὸ Τουρισμοῦ. ια) Τὴν Ἀεροπορικὴ Ἄμυνα: Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων: Τμῆμα Ἐνοικιάσεων. ιβ) Τὰ Εἰρηνοδικεῖα Μεγάρων καὶ Εἰδυλλίας. ιγ) Τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων. ιδ) Τὴν Ἀστυνομία Πόλεων: Ὑποδιεύθυνση Ἀγορανομίας. ιε) Τὸ Νομικὸν Συμβούλιον τοῦ Κράτους: Γραφεῖο Προέδρου. ιστ) Τὸ Γραφεῖο Νομομηχανικοῦ Πρωτεύουσας. ιζ) Τὸ Ὑποθηκοφυλακεῖο Μεγάρων.

Ἑμμεση τεκμηρίωση

Τεκμηριωτικὰ στοιχεῖα γιὰ μοναστηριακὴ περιουσία πρὸ τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐκτὸς τῶν ἀρχεῖακῶν συνόλων ποὺ προαναφέρθηκαν, μπορεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος νὰ ἐντοπίσει: α) στὰ *Τυπικὰ* καὶ τὰ *Κτητορικὰ* τῶν μονῶν, β) στὰ *Χρονικὰ* τους, γ) σὲ ὀθωμανικὰ ἢ βενετικὰ Οἰκονομικὰ κατάστιχα, δ) στὴ βιβλιογραφία, ε) σὲ ἔμμεσες πηγές. Στὰ *Τυπικὰ* σημειώνονται οἱ ἐσωτερικοὶ κανονισμοὶ ποὺ καθορίζουν τὸν μοναστικὸ βίον καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν μονῶν. Ὅσο γιὰ τὰ *Κτητορικὰ*, αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν βασικώτερον κώδικα τῆς μοναστηριακῆς κοινότητος, τὸ καταστατικὸ τῆς καὶ συγχρόνως τὸ κτηματολόγιον καὶ τὸ βιβλίον

πρακτικῶν τῆς⁴⁰. Στὰ Χρονικά καταγράφεται ἡ ἱστορία τῆς μονῆς, ὁ κτήτοράς τῆς, τὸ ἔτος ἰδρύσεώς τῆς, οἱ μοναχοί, οἱ διατελέσαντες ἡγούμενοι, καὶ γενικώτερα πληροφορίες σχετικῆς μὲ τὴ δράση καὶ τὸν ρόλο τῆς μονῆς στὴν ἐγγὺς καὶ τὴν εὐρύτερη γεωγραφικὴ περιοχὴ τῆς. Στὰ Οἰκονομικά κατάστιχα συγκαταλέγονται οἱ ὀθωμανικοὶ φορολογικοὶ κατάλογοι τῶν κοινοτήτων καὶ οἱ βενετικῆς ἀπογραφῆς⁴¹. Στὶς ἔμμεσες τέλος πηγῆς συμπεριλαμβάνονται περιηγητικὰ κείμενα⁴², ἀπομνημονεύματα⁴³, συναξάρια καὶ βίοι ἁγίων καὶ νεομαρτύρων⁴⁴. Ὡς σημειωθεὶ πάντως ὅτι ἡ ἐν λόγῳ κατηγορία ἐνέχει τὸν κίνδυνο τῆς μὴ ἐγκυρότητας τῶν στοιχείων ποὺ ἀφοροῦν τὴ μοναστηριακὴ περιουσία ἢ καὶ τῆς –ἐκούσιας ἢ ἀκούσιας– παραπλάνησης τῶν ἐρευνητῶν. Μὲ βάση λοιπὸν τὴ διαπίστωση αὐτὴ ὀφείλει ὁποιοσδήποτε καταφεύγει σὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς πηγῆς νὰ τὶς διασταυρῶνι μὲ ἀντίστοιχο ἀρχεϊακὸ ὑλικὸ προτοῦ τὶς ἀξιοποιήσῃ, διαφορετικὰ κινδυνεύει νὰ ἐξυπηρετήσῃ –ἐν ἀγνοίᾳ του– συμφέροντα ἄλλων καὶ νὰ διαιωνίσῃ τὴ «λογικὴ» ὄσων κατασκέυασαν τὴν «παραποιημένη» πληροφορία.

40. Ἐ. Λυκούρη-Λαζάρου, ὀ.π., σ. 103. Ἐπιπρόσθετα βλ. Ἄνδρ. Μομφερράτος, *Κληρονομικὸν δίκαιον τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ*, Ἀθήνα 1890, σσ. 233-256.

41. Σπ. Λάμπρος, «Ἐκθέσεις τῶν Βενετῶν Προνοητῶν τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν ἐν Βενετίᾳ Ἀρχείων ἐκδιδόμεναι», *Δ.Ι.Ε.Ε.* 5 (1900), σ. 465. Β. Παναγιωτόπουλος, *Πληθυσμὸς καὶ Οἰκισμοὶ τῆς Πελοποννήσου. 13ος-18ος αἰώνας*, Ἀθήνα 1987, σσ. 231-289. Κ. Ντόκος, «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία κατὰ τὴν περίοδο τῆς Β' Ἐνετοκρατίας. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας», *Byzantinisch Neugriechische Jahrbucher* 21 (1976), σσ. 41-168, 22 (1984), σσ. 285-374. Κ. Ντόκος, «Breve descrittione del regno di Morea. Ἀφηγηματικὴ ἱστορικὴ πηγὴ ἢ ἐπίσημο βενετικὸ ἔγγραφο τῆς Β' Βενετοκρατίας στὴν Πελοπόννησο;», *Ἐῶα καὶ Ἐσπέρια* 1 (1993), σσ. 81-131.

42. Πρόχειρα βλ. W. M. Leake, *Travels in the Morea, with a map and plan*, τόμ. I-II, Λονδίνο 1830. W. Mure, *Journey of a Tour in Greece*, τόμ. II, Λονδίνο 1842. Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στὴν Ἑλλάδα 1700-1800*, τόμ. Α'-Γ'2, Ἀθήνα⁵ 1999.

43. Ἐνδεικτικὰ βλ. Ν. Κασομούλης, *Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1940. Ἰω. Μακρυγιάννης, *Ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη. Ἀρχεῖα τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, Γ. Βλαχογιάννης (ἐπιμ.), τόμ. Β', Ἀθήνα 1907, σ. 77.

44. Ἐνδεικτικὰ βλ. Ἰω. Περαντώνης, *Λεξικὸν τῶν Νεομαρτύρων (Οἱ Νεομάρτυρες ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινοπόλεως μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ δούλου Ἑθνους)*, τόμ. I-III, Ἀθήνα 1990.

Ψηφιακά αρχεία

Τὰ τελευταία χρόνια ὄλο καὶ περισσότεροι φορεῖς ποὺ διαθέτουν ἀρχεῖακὸ ὑλικὸ προχωροῦν στὴν ψηφιοποίηση καὶ τεκμηρίωσή του, σὲ μία προσπάθεια συντήρησης, διαφύλαξης καὶ καλύτερης διαχείρισης τοῦ ὑλικοῦ τους. Ὁ πλοῦτος τῶν πληροφοριῶν ποὺ προσφέρουν πλέον στοὺς ἐνδιαφερομένους εἶναι ἐντυπωσιακὸς καὶ ἀνεξάντλητος γιὰ κάθε πτυχὴ τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, ἐπιστημονικῆς, πολιτιστικῆς ἢ ὅποιας ἄλλης δραστηριότητος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ Γ.Α.Κ., ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ περιηγηθεῖ ἀπὸ τὸν χῶρο ἐργασίας του στὶς ἀρχεῖακὲς συλλογές τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ μοναστηριακὴ περιουσία μέσω τοῦ «Ἀρχειομνήμονα», τοῦ συστήματος δηλαδὴ διαχείρισης ψηφιακῶν ἀρχεῖακῶν δεδομένων⁴⁵. Μὲ τὸ ἐν λόγω σύστημα ὁ ἐνδιαφερόμενος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀναζητήσῃ τεκμήρια βάσει τῆς ἀρχεῖακῆς περιγραφῆς τους καὶ νὰ μελετήσῃ τὰ ψηφιακά τους ἀντίγραφα. Τέλος, ἤδη ὁ ἐρευνητὴς ἔχει πρόσβαση καὶ σὲ ψηφιοποιημένα ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος⁴⁶.

Ἐπιλογικά

Συνοφίζοντας τὰ ὅσα προαναφέρθηκαν, μπορούμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι, γιὰ τὴν κατανόηση ἐνὸς μεγάλου καὶ μακραίωνου θεσμοῦ ὅπως εἶναι ὁ μοναστικὸς, ἀπαιτεῖται σαφὴς γνώση τῆς δομῆς καὶ τῆς λειτουργίας του, ἢ ὅποια προκύπτει ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ σχετικοῦ ἀρχεῖακῶ ὑλικοῦ⁴⁷. Τὸ συγκεκριμένο ὑλικό, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πληροφοριακὴ του ἀξία ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του διαθέτει, ἐμφανίζει καὶ μία πρωτογενῆ, τὴν ὅποια ἀποκαλοῦμε λειτουργικὴ. Ἡ λειτουργικὴ ἀξία ἐπιμερίζεται σέ: α) διοικητικὴ, β) οἰκονομικὴ καὶ γ) νομικὴ. Ἡ πρώτη χρησιμεύει στὴ διεκπεραίωση τρεχουσῶν ὑποθέσεων, ἢ δεύτερη σχετίζεται μὲ τὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη ἢ τὰ δικαιώματα ποὺ πιστοποιεῖ τὸ ἀρχεῖακὸ ὑλικό

45. <http://arxeiomnimon.gak.gr/index.html> (14.2.2017).

46. <http://www.iaee.gr/default.aspx?id=62> (14.2.2017).

47. Κρ. Χρυσοχοϊδῆς, «Σχεδιάγραμμα...», ὁ.π., σ. 88.

ὡς πηγῆ, ἐνῶ ἡ τρίτη μὲ τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὸν νόμο τῶν τεκμηρίων ὡς ἀποδεικτικῶν στοιχείων. Ἐπιπροσθέτως τὰ μοναστηριακὰ τεκμήρια διαθέτουν καὶ μία δευτερογενῆ ἀξία, τὴν τεκμηριωτική, ἀφοῦ τὸ περιεχόμενό τους τεκμηριώνει γεγονότα, συμπεριφορὲς τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ ἰδιοκτησίες⁴⁸. Μὲ αὐτὴ τους λοιπὸν τὴν ἀξία τὰ τεκμήρια κατοχυρώνουν δικαιώματα τόσο τῆς δημόσιας διοίκησης καὶ τῶν φορέων τῆς, ὅσο καὶ τῶν πολιτῶν ἔναντι τοῦ κράτους καὶ τῶν συμπολιτῶν τους. Στὴν προκειμένη λοιπὸν περίπτωση μὲ τὰ κατάλληλα ἀρχειακὰ τεκμήρια μποροῦν οἱ μονῆς ἢ οἱ φορεῖς διαχείρισης τῶν περιουσιακῶν τους στοιχείων νὰ προασπίσουν τὶς μοναστηριακὲς περιουσίες ἀπὸ τοὺς ὅποιους ἐπίδοξους διεκδικητές τους.

SUMMARY

Monastery archives: research sources for monastery properties

By Nikos F. Tompros
Assistant Professor of Hellenic Army Academy

The purpose of this article is to identify and present archival collections of Greek monasteries that have been produced – primarily – from the 19th century until the mid-20th century, and to show researchers the abundance of places they have saved. It should not be forgotten, however, that in researching an institution or its aspects, as in the case of the monastic, or in particular its real estate, the appropriate documentary material and the abundance of sources are those which reduce any generalizations and uncertainties. In addition to its informative value, the material in question also contains a primary; functional, which is divided into: (a) administrative, (b) financial and (c) legal value. The former serves to deal with current cases, the second relates to the economic benefits or rights attested by archival material as the source, and the third to the recognition by law of presumptions as

48. Ἄνδρ. Μπάγιας, *Ἀρχειονομία. Βασικὲς...*, ὅ.π., σσ. 47-48.

evidence. In addition, monastery records also have a secondary value, the documentation, since their content documents events, past political behavior, and properties.